

Вишньов В. М.*

ЗМІНА ЯДЕРНОЇ ДОКТРИНИ КИТАЮ В КОНТЕКСТІ РЕГІОНАЛЬНИХ ЗАГРОЗ

Регіон Східної Азії представляє найбільшу загрозу режиму ядерного нерозповсюдження: тут знаходиться одна офіційна ядерна держава (КНР), одна невизнана ядерна держава (КНДР), три держави, які мають технічну можливість розробити ядерну зброю у стислий період часу (Республіка Корея, Японія, Тайвань). Зміни в новій ядерній доктрині Китаю поряд із продовженням модернізації збройних сил можуть свідчити про намір КНР приєднатися до пари ядерних наддержав та встановити повний контроль над регіоном Східної Азії.

Ключові слова: принцип незастосування ядерної зброї першими, військова модернізація, регіональна система протиракетної оборони, «ядерне доміно».

East Asia poses the greatest threat to nuclear non-proliferation regime: there is one of the official nuclear powers, one unrecognized nuclear state (DPRK), three states which have technical ability to develop nuclear weapons within a short period of time there (South Korea, Japan, Taiwan). Changes in Chinese new nuclear doctrine along with military modernization program may indicate Chinese aspiration to join the pair of nuclear superpowers and set up complete control over the region.

Key words: non-first-use principle, military modernization, regional anti-ballistic missile system, «nuclear domino».

Регион Восточной Азии представляет наибольшую угрозу режиму ядерного нераспространения: здесь находится одна официальная ядерная держава (КНР), одна непризнанная ядерная держава (КНДР), три государства, которые имеют техническую возможность разработать ядерное оружие в короткий промежуток времени (Республика Корея, Япония, Тайвань). Изменения в новой ядерной доктрине Китая наряду с продолжением модернизации вооруженных сил могут свидетельствовать о намерении КНР присоединиться к паре ядерных сверхдержав и установить полный контроль над регионом.

Ключевые слова: принцип неприменения ядерного оружия первыми, военная модернізація, регіональна система противоракетной обороны, «ядерное доміно».

Постановка проблеми. Протягом останнього десятиліття Китай зробив значний ривок у модернізації своїх ядерних та конвенційних озброєнь, що дає йому право на ам-

* аспірант кафедри міжнародних відносин та зовнішньої політики Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

Науковий керівник: професор С. П. Галака.

біції щодо регіонального лідерства та можливості подальшого становлення в якості наддержави у військовій сфері. Ці прагнення також підтверджуються змінами у доктринальних підходах до застосування ядерної зброї. Однак, для формування трикутнику США–Росія–КНР, офіційному Пекіну спочатку необхідно буде довести свою спроможність контролювати безпекову ситуацію в регіоні Східної Азії. Зважаючи на значну кількість регіональних конфліктів, навіть проголошення змін у ядерній доктрині КНР може викликати дестабілізацію в регіоні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. КНР є єдиною з офіційних ядерних держав світу, яка тримає засекреченою інформацію про кількість та склад своїх ядерних сил, тому в статті використовувалися оціночні дані, викладені у дослідженнях російських науковців О. Арбатова, В. Дворкіна, Т. Каукенової. Зважаючи на те, що нова ядерна доктрина КНР була видана лише у квітні 2013 року, робляться перші спроби її аналізу американськими вченими (Дж. Ектон).

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Враховуючи те, що зміни у ядерній доктрині не супроводжувались офіційним тлумаченням, їхній аналіз в контексті значної кількості суперечок в регіоні є вкрай актуальним, щоб зрозуміти подальші зміни у вирішенні низки конфліктів, таких як Корейська ядерна криза, конфлікт навколо Тайваню та островів Сенкаку.

Формулювання цілей статті. В статті надається аналіз змін у ядерній доктрині Китаю та досліджуються можливі наслідки таких змін та подальшої реалізації військової модернізаційної програми для вирішення основних безпекових проблем регіону.

Виклад основного матеріалу. На сьогоднішній день Китай перебуває на другому етапі модернізації своїх збройних сил (триває з 2000 до 2020 рр.), по завершенню якого збройні сили КНР мають стати найсильнішими в Азії. Однією з центральних ланок модернізаційної програми збройних сил є модернізація Других артилерійських військ (китайського аналога ракетних військ).

Наземний компонент стратегічних ядерних сил КНР складається з 18 рідкопаливних ракет Дунфен-5А (CSS-4) шахтного базування та 30 нових мобільних міжконтинентальних ракет на твердому паливі Дунфен-31 та Дунфен-31А (з дальністю польоту до 8000 та 12300 км відповідно). На озброєння їх почали приймати лише у 2003 та 2006 роках. Також на озброєння мають поступити ракети на автомобільних та залізничних установках Дунфен-41, що будуть мати від 6 до 10 РГЧ. Дотого ж, КНР володіє значною кількістю тактичних ракет, здатних нести ядерні боезаряди [1, с. 19-21].

Ядерні сили морського базування представлені двома типами підводних човнів, що оснащені балістичними ракетами: один підводний човен проекту «092» (Ся-клас), здатний нести до 12 балістичних ракет «Цзюлайн-1» (CSS-N-3) та два підводних човна проекту «094», що можуть нести на своєму борту від 12 до 16 балістичних ракет «Цзюлайн-2» (дальність стрільби до 8000 км). Ще два підводні човни проекту «094» мають бути побудовані. Таким чином, за 10 років морський компонент ядерних сил було збільшено втричі [2, с. 9].

Повітряні ядерні сили КНР складаються з 60 бомбардувальників середньої дальності «Хун-6» (Хіан Н-6) та тактичної авіації, що налічує до 300 бомбардувальників «Хун-5» та багатофункціональних винищувачів Су-30 російського виробництва [2, с. 10].

Таким чином, КНР займає особливе «проміжне» місце в ієрархії ядерних держав. З одного боку, її ядерний арсенал скоріш за все перевищує сукупний ядерний арсенал 6 ядерних держав (крім США та Росії). До того ж, Китай є єдиною державою, крім Росії та США, яка має економічні та технічні можливості для швидкого нарощення свого ядерного ар-

сеналу. З другого боку, США та Росія ніколи офіційно не визнавали, що відносини з КНР базуються на взаємному ядерному стримуванні чи що КНР наблизилася до паритету з ними у ядерній сфері.

Розглянемо доктринальні підходи КНР до застосування ядерної зброї. З 1998 року, коли вийшла перші Біла книга КНР з оглядом оборонної політики, було видано 7 Білих книг, остання з яких датується квітнем 2013 року. У перших шести Білих книгах подається загальна інформація про Другі артилерійські війська КНР (історія, структура, завдання, напрямки реформації). Відповідно до них, Китай є прибічником стратегії ядерного самозахисту, яка передбачає суворе дотримання принципу незастосування ядерної зброї першими. Цей принцип було взято за основу китайської політики у ядерній сфері з часу першого ядерного випробування в КНР у 1964 («Китай ніколи і ні за яких обставин не застосує першим ядерну зброю») [3]. У п'ятій Білій книзі чітко описані етапи можливого застосування ядерної зброї КНР: «У мирний час ядерна зброя Других артилерійських військ не направлена на будь-яку країну. У випадку, якщо Китаю загрожуватиме напад з використанням ядерної зброї з боку іншої держави, ядерні сили Других артилерійських військ буде приведено у стан боєготовності для стримування ворога від здійснення ядерного удару по Китаю. У разі, якщо Китай зазнає ядерного нападу, ракетно-ядерні сили Других артилерійських військ завдадуть удар у відповідь самостійно або разом із ядерними силами інших служб» [4, с. 40]. Таким чином, ядерна доктрина Китаю мала виключно стримувальний характер. У Білих книгах наголошувалося на модернізації них перетвореннях, що торкнулися ядерних сил КНР.

Остання Біла книга, що вийшла після обрання Сі Цзіньпіна головою КНР у березні 2013 року, внесла корективи, які можуть свідчити про значні зміни у стратегічному баченні ролі ядерних сил Китаю. Навіть назва документу була змінена з «Китайська національна оборона» на «Напрямок застосування Збройних сил Китаю». З першого погляду майже нічого не змінилося, за виключенням структури документу, розділивши, таким чином, розділ про Другі артилерійські війська між тематичними розділами «Розбудова Збройних сил Китаю» та «Захист національного суверенітету, безпеки та територіальної єдності». Однак, слід уважніше розглянути завдання Других артилерійських військ. Вони так само визначені як стримування інших держав від застосування ядерної зброї проти КНР та завдання ядерних ударів у відповідь. У випадку ядерної загрози, ракетно-ядерні сили діють за наказами Центрального військового комітету, приводяться у стан підвищеної боєготовності для нанесення удару у відповідь для стримування ворога. В той же час, у останній Білій книзі відсутнє будь-яке згадування принципу незастосування ядерної зброї першими, на якому робився наголос у кожній попередній [5]. Це не могло бути звичайною бюрократичною помилкою, адже вважалося, що у світі найбільша гарантія незастосування ядерної зброї першими була дана саме Китаєм. Скоріш за все, це свідчить про формування змін у китайській ядерній стратегії, адже сценарій застосування ядерної зброї, зафіксований в останній Білій книзі не є жорстко обмеженим, до того ж, маємо посилення, що будь-які подальші дії залежатимуть від наказів Центрального військового командування.

На підтвердження варто відмітити перші заяви та дії нового політичного керівництва Китаю по відношенню до Других артилерійських військ. По-перше, командувачу Других артилерійських військ було вперше присвоєно повне генеральське звання, що свідчить про підвищення значимості цієї посади у військовій ієрархії. По-друге, у грудні 2012 року через місяць після обрання на посаду, Сі Дзіньпінь, виступаючи перед особовим складом Других артилерійських військ, відійшов від традиції, закладеної ще Мао Цзедунем, при-

меншувати значимість ядерної зброї та називати ядерні ракети «паперовими тиграми». Замість цього він заявив, що ядерна зброя надає стратегічну допомогу для отримання Китаєм статусу великої держави. У своїй доповіді Сі Дзінпін також жодного разу не згадав про принцип не завдання ядерного удару першими [3]. По-третє, у серпні 2013 року на підготовчому засіданні до Женевської конференції з перегляду ДНЯЗ 2015 року заява Китаю містила згадування про принцип не завдання ядерного удару першими, але у значно слабших виразах. Так, посол КНР заявив, що «Китай завжди та за будь-яких умов дотримувався (не «дотримується» – прим. автора) політики не завдання ядерного удару першими». До того ж, на відміну від двох минулих засідань комітету, що відбувались у 2010 та 2012 році, цього року Китай не закликав ядерні держави підписати багатосторонній договір про заборону застосування ядерної зброї першими [6, с. 2].

Враховуючи той факт, що тривалий час ядерна доктрина Китаю базувалася на принципі незавдання удару першими та те, що відносини Китаю зі США та Росією ніколи не характеризувались досягненням взаємного гарантованого знищення або ядерного паритету, можна вважати, що ядерні сили Китаю трималися на рівні «мінімально необхідному для забезпечення національної безпеки». В той же час, закритість фактичних даних про склад та кількість ядерних озброєнь наряду з активною модернізацією як ядерних, так і конвенційних озброєнь ставить під сумнів задекларований мінімальний обсяг ядерних озброєнь.

Дотримання принципу незавдання ядерного удару першими активно ставиться під питання експертами з часів початку активної модернізації озброєнь в КНР. Вважається, що держава, яка декларує принцип не завдання ядерного удару першими, натомість покладається на свої можливості завдати удар у відповідь. Враховуючи доступну інформацію можна стверджувати, що китайські ядерні сили занадто вразливі та недостатньо ефективні для завдання удару у відповідь на удар з боку США або Росії, спрямований на знищення ядерних сил КНР. Однак, збільшуючи та оновлюючи одночасно свій ядерний арсенал, Китай стрімко наближається до США та Росії, які періодично скорочують кількість своїх ядерних озброєнь.

На сьогоднішній день питання чи розширить Китай коло «ядерних лідерів» до трьох залежатиме від проблем, які існують в безпосередній територіальній близькості на регіональному рівні:

- 1) як буде поводитись Китай в процесі розгортання системи регіональної ПРО в Східній Азії, яка буде складовою глобальної ПРО, що створюється Сполученими Штатами?
- 2) яку роль буде відігравати Китай в процесі вирішення північнокорейської ядерної кризи?
- 3) до якого ступеня готовий Китай загострити відносини зі США заради приєднання Тайваню?
- 4) як будуть вирішуватись територіальні спори з Японією?

Розглянемо позицію офіційного Пекіну щодо кожної з цих проблем.

1. Уряд КНР вкрай занепокоєний планами по розгортанню Сполученими Штатами та їхніми союзниками регіональної системи ПРО на Далекому Сході. Не зважаючи на той факт, що офіційною метою є перехоплення можливих запусків ракет з ядерними боеголовками з території Північної Кореї, ні в кого не викликає сумнівів той факт, що це означатиме розгортання системи протиракетної оборони, яка значно знизить вірогідність успішності ядерного удару у відповідь з боку КНР у разі нападу на неї.

Як з політичних мотивів, так і технічно Сполученим Штатам буде доволі складно запевнити Китай, що система ПРО не підриває китайське ядерне стримування. Навіть якщо

кількість ракет-перехоплювачів буде невеликою, то, зважаючи на невисокий ступінь життєздатності китайського ядерного арсеналу для нанесення удару у відповідь, такої невеликої кількості перехоплювачів буде достатньо, щоб розглядатися Китаєм як загроза.

В той же час, починаючи з 2010 року Китай почав випробовувати власні сили у розробці технологій протиракетної оборони. Звичайно, випробування 2010 року були далекими від можливих бойових реалій (ракета-перехоплювач була запущена майже одночасно із ракетою-ціллю) і для прогресу в цьому напрямку необхідний розвиток систем раннього оповіщення, реформи системи командування та контролю. Однак, як зазначають китайські експерти, на даному етапі для китайського командування важливі випробування не готових систем ПРО, а технологій.

Дії Китаю для нівелювання переваги від можливої регіональної системи ПРО можуть бути зосереджені на двох напрямках:

- 1) розбудова ефективного морського компонента ядерних сил, щоб позбавити географічної прив'язки місце можливого запуску ядерної зброї;
- 2) розбудова власної системи протиракетної оборони [7]. Розглянемо обидва напрямки більш детально.

Для підвищення життєздатності власних ядерних сил та шансів завдати удар у відповідь Китай вкладає значні кошти у розширення морського компоненту ядерної тріади. Однак, доступ у відкритий океан з китайських військово-морських баз обмежується Японськими, Тайванськими, Філіппінськими, Малазійськими та Індонезійськими острівними ланцюгами з міцними системами стримування підводних човнів та доволі потужними ВМФ Південної Кореї та Тайваню.

Втім, за планами Китаю, до 2015 року розвиток китайських ВМФ має відновити домінування Китаю у «ближній зоні»: Жовтому, Східно-китайському та Південно-китайському морях. А в планах після 2020 року стоїть відновлення господарювання Китаю в «середній зоні», що охоплює майже весь Далекий Схід та Південно-Східну Азію та боротьба із США в районі «далекої зони» (о-ви Гавайї). Це дасть змогу вивести свої човни із ядерною зброєю у світовий океан [2, с. 24].

Що стосується можливої розробки власної системи протиракетної оборони, то Китай має три можливі варіанти.

По-перше, уряд може заморозити подальшу розробку системи протиракетної оборони на етапі дослідження технологій перехоплення, зберігаючи можливість реанімувати розробку у будь-який момент в майбутньому.

По-друге, Пекін може розробити власну версію національної системи протиракетної оборони. Останнім варіантом може стати розробка систем локальної ПРО для захисту центрів командування та контролю та місць знаходження стратегічної зброї.

Національна система ПРО розробляється для захисту більшої частини території держави від ракетно-ядерного удару. Зважаючи на те, що площа КНР співставна з площею США, необхідна буде схожа система. Однак, на цьому етапі необхідно буде визначитись чи буде вона спрямована на відбиття удару з території США чи використовуватися на регіональному рівні. Якщо вона буде мати на меті зменшити шкоду від можливого нападу з боку США, то вона буде коштувати дорожче за НПРО США, адже необхідно буде набагато більше перехоплювачів для захисту від значно переважаючого за кількістю ракет арсеналу США. Такий проект є економічно неможливим для КНР. Якщо ж така національна система ПРО буде створюватись для протидії нападу з боку сусідів із використанням невеликої кількості ракет, то виникне технічна проблема, пов'язана з дуже малим часом підльоту, що поставить під питання ефективність роботи системи раннього сповіщення.

Набагато ефективнішою виглядає система локальних ПРО, яка захищатиме центр командування та контролю, вище політичне та військове керівництво, місця зберігання ядерних озброєнь для підвищення їх життєспроможності після ракетно-ядерного нападу та нанесення подальшого удару у відповідь. Така система матиме значно нижчі технічні та фінансові вимоги, що робить цей варіант найбільш привабливим. До того ж, така «первинна демонстрація» своїх можливостей може призвести до перегляду позиції США по Далекосхідній регіональній системі ПРО та включення цього питання у можливі майбутні переговори про ракетно-ядерні обмеження.

2. Протягом тривалого часу Китай залишається найбільшим союзником КНДР, навіть не зважаючи на північнокорейську ядерну програму. Втім, китайські урядовці більше розглядають питання ядерної зброї КНДР в контексті відносин зі США. Саме під їхнім тиском КНР підтримала резолюцію Ради Безпеки ООН №2087, через що відбулося деяке «похолодання» у відносинах з новим лідером Кім Чен Іном.

Китайські науковці сходяться у думках щодо різних цілей КНР та США щодо цього конфлікту. Якщо для Китаю важливо, щоб через прагнення до денуклеаризації не виникла війна, на півострові було гарантовано мир та стабільність, експансія США в регіоні була стримана, була підтримана стабільність у стратегічних відносинах між США та КНР, то порядок пріоритетів для США є іншим. Перш за все, ціллю є стримати Росію та Китай, захистити та збільшити свій контроль над Сеулом та Токіо, а вже потім стабілізувати ситуацію на півострові (бажано поваленням північнокорейського режиму) та запобігти порушенню режиму нерозповсюдження [8, с. 9].

Таким чином, Китай розглядає ядерну кризу як конфлікт між КНДР та США і буде намагатися виступати посередником на переговорах для уникнення різких кроків, що можуть призвести до дестабілізації в регіоні. Залучення КНР в якості посередника не вимагатиме прийняти чиюсь сторону чи завдати шкоди власним інтересам, навпаки, це дозволить Китаю формувати вирішення конфлікту.

3. У Білій книзі КНР 2013 року «діяльність сил сепаратистів, що виступають за незалежність Тайваню» визначаються як «найбільша загроза для мирного розвитку відносин між обома сторонами протоки» [5, с. 5]. Більше того, в одному з останніх досліджень CSIS з цієї проблематики висловлюється думка, що саме Тайвань є найбільш вірогідною кризою, що може спричинити ядерну війну між Китаєм та Сполученими Штатами. Пекін сповнений рішучості не допустити незалежності Тайваню, в той же час США мають зобов'язання захищати Тайвань від нападу з боку КНР (в разі якщо Тайвань не заявить про свою незалежність). Ситуація загострюється швидким нарощуванням військової техніки по обидві сторони протоки та постійними політичними розбіжностями.

До того ж, географічне розташування Тайваню робить його як ніколи важливою ціллю одразу і для виведення морського компонента ядерної тріади у відкритий океан, і для реалізації програми розширення морського домінування. Тайвань є частиною першого острівного ланцюга КНР і розглядається китайськими експертами як головна ланка у оточуючій КНР коаліції союзників США, які прагнуть стримати розвиток КНР.

Особливе занепокоєння викликає ще той факт, що Тайвань вважається «пороговою» державою через свої минулі ядерні розробки. Ще у 1970-х роках на Тайвані велися розробки власної ядерної зброї. МАГАТЕ виявила сліди збройного плутонію. Програму було згорнуто лише за прямого втручання Сполучених Штатів. Під час кризи у Тайванській протоці у 1995-96 роках тодішній президент Тайваню Лі Денхуей висловлювався за відновлення ядерних розробок, що свідчить про розгляд подібних варіантів політичним керівництвом країни за умови загрози існуванню. На сьогоднішній день суспільна думка на

Тайвані виступає проти набуття ядерного статусу. В будь-якому разі, розробка Тайванем власної ядерної зброї є достатньо ризикованою через непрогнозовану військову відповідь з боку Пекіну.

Також не можна виключати варіант розвитку подій, що КНР вдасться до силової спроби приєднання Тайваню (хоча це є доволі мало ймовірним). Існує три можливі реалістичні сценарію такого розвитку подій:

1) швидкий напад із задіянням авіації, ракетних військ та загонів спецпризначення для отримання блискавичної перемоги в конфлікті. Цей сценарій передбачає те, що США не встигнуть зреагувати на напад, або будуть затягувати з допомогою Тайваню;

2) морська блокада, що буде супроводжуватись політичним тиском для початку переговорів про приєднання Тайваню до КНР;

3) широкомасштабна висадка китайського десанту на Тайвані з подальшим знищенням військових сил супротивника та окупацією острова.

4. Яскравою ілюстрацією прагнення Китаю до розширення зони свого домінування на морських просторах регіону є спір навколо островів Сенкаку (китайська назва – Дяоюйдао) з Японією. Заяви про бажання повернути острови до складу Китаю були висловлені ще у 1970-х роках, коли геологорозвідувальні роботи виявили наявність значних покладів вуглеводневих ресурсів на шельфі. Останнім часом саме спори навколо цих островів можуть стати приводом для серйозного погіршення відносин між двома державами та навіть виникнення збройного конфлікту. При чому Китай навіть зацікавлений в ескаляції конфлікту.

По-перше, КНР намагається чітко слідувати стратегії розширення зони домінування китайських ВМС в Тихому океані. Здобуття контролю над островами Сенкаку / Дяоюйдао якраз укладається у перший етап реалізації даної стратегії.

По-друге, КНР отримує можливість перевірити наскільки Сполучені Штати готові виконувати свої зобов'язання за наданими Японії безпековими гарантіями.

Особлива небезпека даного конфлікту полягає в тому, що розпочавшись як локальний конфлікт, він може швидко перерости у широкомасштабне протистояння із можливим втягуванням Сполучених Штатів та серйозними наслідками для ядерної безпеки регіону. США як гарант безпеки Японії мають зобов'язання захищати її територію всіма засобами аж до використання ядерної зброї. У випадку, якщо Сполучені Штати не будуть проявляти жорсткої позиції по даному питанню, Японія ще більше схилиться до перегляду своєї безпекової політики, включаючи розгляд можливості розробки свого власного ядерного арсеналу.

До того ж, у випадку збройного конфлікту система регіональної стабільності буде повністю порушена, адже після втратою Філіппінами рифу Скарборо у спорі з КНР та можливої військовій конфронтації навколо островів Сенкаку багато країн регіону, які мають територіальні спори з Китаєм будуть змушені значно нарощувати оборонні витрати для забезпечення непорушності своїх кордонів [9].

Для недопущення переростання спору у військове протистояння будуть вимагатися активні дії як від сторін спору, так і від США як гаранта безпеки Японії. Так, США повинні постійно та чітко заявляти свою позицію по питанню приналежності островів Сенкаку, вести переговори з обома сторонами для уникнення різких заяв від них. Для стримування потенційної військової агресії з боку Китаю необхідно розробити план спільних дій на випадок збройного нападу (це надасть додаткової життєздатності безпековим гарантіям Японії). Якщо вихід не буде знайдено, сторони мають погодитись на вирішення спору в Міжнародному Суді.

Небезпека для Китаю полягає у тому, що він може неправильно інтерпретувати заяви Сполучених Штатів або зйти занадто далеко у випробуванні на міцність гарантій безпеки Японії, що були дані Сполученими Штатами.

Висновки. Таким чином, Китай наразі переживає період трансформації в ядерній сфері. З одного боку, ведеться активна модернізаційна програма, яка дозволить КНР зайняти проміжне положення між США з Росією та іншими ядерними державами. З іншого, для формування Великої Тихоокеанської ядерної Трійки (США-Росія-Китай) необхідно довести свою здатність контролювати безпекову ситуацію в своєму регіоні. Для Китаю це буде означати визначення в питанні врегулювання північнокорейської кризи, вирішення локальних територіальних конфліктів, отримання виходу для своїх ядерних підводних човнів у світовий океан, офіційне прийняття змін у своїй ядерній стратегії (відмова від принципу не завдання удару першими та чітке визначення «червоних ліній»). В той же час, саме подібна трансформація приховує в собі найбільшу небезпеку через необхідність чітко контролювати її протікання та не спричинити глобального конфлікту через змінений баланс сил.

Список використаних джерел

1. Каукенова Т. Военная модернизация КНР [Електронний ресурс] / Т. Каукенова. – Режим доступу: http://iwer.kz/stariysite/index.php?option=com_content&task=view&id=750&Itemid=44.
2. Arbatov A. The Great Strategic Triangle / A. Arbatov, V. Dvorkin // The Carnegie Papers. – April, 2013. – 54 p.
3. Acton J. M. Is China Changing Its Position on Nuclear Weapons? [Електронний ресурс] / James M. Acton. – Режим доступу: http://www.nytimes.com/2013/04/19/opinion/is-china-changing-its-position-on-nuclear-weapons.html?_r=0&pagewanted=all.
4. China's national Defense in 2008 / Information Office of the State Council of the PRC. – Офіц. вид. – Beijing: January, 2009. – 105 p.
5. The Diversified Employment of China's Armed Forces / Information Office of the State Council of the PRC. – Офіц. вид. – Beijing: April, 2013. – 24 p.
6. Acton J. Debating China's No-First-Use Commitment: James Acton Responds / James M. Acton // Proliferation Analysis. – 22.04.2013 p. – 2 p.
7. Li Bin What China's Missile Intercept Test Means [Електронний ресурс] / Li Bin. – Режим доступу: <http://carnegieendowment.org/2013/02/04/what-china-s-missile-intercept-test-means/fa45>.
8. Saalman L. Balancing Chinese Interests on North Korea and Iran / Lora Saalman // The Carnegie Papers. – April, 2013 – 42 p.
9. Benjamin Schreer, China's dangerous brinkmanship in maritime Northeast Asia [Електронний ресурс] / B. Schreer. – 06.02.2013. – Режим доступу: <http://www.aspistrategist.org.au/chinas-dangerous-brinkmanship-in-maritime-northeast-asia>.